

DEMETROVICS ZSOLT:
DROG, CSALÁD, SZEMÉLYISÉG. KÜLÖNBÖZŐ
TÍPUSÚ DROGOK HASZNÁLATÁNAK SZEMÉLYISÉG-
PSZICHOLOGIAI ÉS CSALÁDI HÁTTERE

L'HARMATTAN, 2007. 183 OLDAL
ISBN: 978-963-236-023-2, ÁRA: 2000 FT

A Demetrovics Zsolt könyvében bemutatásra kerülő kutatás egy olyan előfeltevésből indul ki, amely a droghasználatra, mint értékmentes, ezáltal logikával és racionalitással bíró jelenségre tekint. A szerző a droghasználat, mint önpusztító magatartásforma értelmezésén túl, annak funkcióira próbál rámutatni. Funkció alatt az egyén alkalmazkodási kísérleteit érti, melyek az adott értelmezési keretben maladaptívak ugyan, ám bizonyos helyzetekben alkalmassá válhatnak a személyiségfejlődési defektusok miatt létre nem jövő funkciók betöltésére. A funkcionista nézőpont több szinten (szociológiai, családdinamikai, kortárskapcsolati, neurobiológiai, illetve pszichológiai szinten) értelmezhető, a könyv fókuszában azonban a személyiség működése és a szerhasználó családjának dinamikai tere áll.

A kutatás háttéréül szolgáló premisszák rendkívül széleskörűek, a szerző könyvében szintetizáló jelleggel adaptálódik a tudományterület számos fontos írásának beemelése, azok értelmezése és a szerző saját kutatási eredményeivel való összevetése.

Demetrovics Zsolt elsősorban az addiktív szerhasználati mintát vizsgálja, külön-külön feltérképezve az opiátfüggők, a stimulánshasználók és a kannabiszhasználók csoportját. A koherens képet adó modellek – elsősorban Edward Khantzian és Leon Wurmser klinikumból származó megfigyelései – szolgáltatják a szerző számára azt a kiindulópontot, mely empirikus kutatása alapját képezi. A fent említett három különböző szerhasználati forma háttérdinamikájának elkülönítését, differenciálását hangsúlyozva a szerző a főbb családi és individuális funkciók feltárására vállalkozik.

Hipotézisei egyrészt a családi dimenziók és személyiségdimenziók differenciáló ereje kapcsán az előbbieket domináns voltára, másrészt a droghasználatra vonatkozó általános és specifikus (adott szerre jellemző) háttértényezőket azonosítására irányulnak.

A vizsgálatban négy csoport – a fent említett három droghasználó és egy kontrollcsoport-összehasonlítására kerül sor. Az alkalmazott vizsgálati eszközöket kérdőívek és tesztek alkotják. A szerző a szociodemográfiai háttérváltozókra, a drogkarrierre, a kezelési karrierre és a szülői dimenziókra vonatkozó kérdőívek mellé a tesztbatteriaiba a személyiség működéséről képet adó eszközöket is beépít. Az utóbbi kilenc feltáró kérdőív közül több magyar változata még nem került publikálásra,

ezeket a szerző mellékletben csatolja az olvasó számára. Demetrovics a jelentős mennyiségű eszköz kiválasztásánál elsődlegesen arra törekedett, hogy azok lefedjék, illetve megfelelően operacionalizálják az általa felvázolt elméleti modell jelentősebb területeit. A 428 személlyel készült adatfelvétel után a kizárások – melyek okait a szerző konkrétan részletezi – miatt végül 314 fő maradt a mintában.

A kötet legterjedelmesebb része a kutatás eredményeinek ismertetése. Az eredmények összegzése a táblázatokon túl szöveges összefoglalásokban is megjelenik, melyek a kissé száraznak tűnő szám- és adathalmaz után üdítően hatnak az olvasóra, s megkönnyítik – esetlegesen átugorhatóvá teszik – az első ránézésre bonyolultnak tűnő, összegző táblázatokat.

A droghasználati jellemzőket tekintve a négy csoport szerhasználati struktúrája egyértelműen elkülönül, annak ellenére, hogy a drogkarrier kezdetére tehető intenzív kannabiszhasználat mindhárom vizsgált csoportra jellemző, ám az aktuális használatban megmutatkozó különbségek az eltérő preferenciákra utalnak.

A szociodemográfiai adatok tekintetében az olvasó számára leginkább az opiátfüggő csoport elkülönülése a legszembetűnőbb jelenség, hisz ez a populáció áll a többihez képest a „legrosszabb” helyen, például az iskolai végzettség illetve az aktuális munka és tanulmányok területén. Szintén ez a csoport az, ahol a legmagasabb az egyedül élők aránya. A kutatás ezen eredményei tehát teljes összhangban állnak a szakirodalom által leírtakkal, mely szerint a drogfogyasztás elterjedtsége jellegzetes és szignifikáns összefüggést mutat a család összetételével. Az ép családhoz képest az újrastrukturált és egyszülős családok tehát veszélyeztető tényezőként jelennek meg a vizsgált jelenség tekintetében.

A droghasználat és egyéb mentális zavar miatti kezelések vizsgálatánál a szerző mindkét esetben ismételten az opiátfüggők magasabb részvételét regisztrálta az ambuláns terápiák, a rehabilitációs kezelések és az osztályos kezelések során egyaránt.

Az alkalmazott kérdőívek a pszichometriai mutatók tekintetében – egy kivételével – megfeleltek az alapvető elvárásoknak.

A kutatás során alkalmazott kérdőívek – melyek eredményeit Demetrovics Zsolt egyváltozós elemzések során összegzi a csoportok összehasonlítása mentén – két nagyobb csoportba sorolhatók. Az első csoport a vizsgálati személyek személyiségpszichológiai jellemzőit, illetve interperszonális és kötődési viszonyulásait mutatja be, míg a második a vizsgálati személyek családi jellemzőinek feltárására teszi a hangsúlyt. Az előbbieket vizsgált dimenziói tekintetében ismételten az opiátfüggő csoport mutatta a legalacsonyabb értékeket. Általánosságban azonban elmondható, hogy az eredmények tükrözik a kompulzív kábítószer-használat öngyógyító kísérletként való megjelenését. A self-medikációs megközelítés szerint a drog „protézis- szerepet” tölt be, azaz a szer használatának domináns indítéka a belső érzelmi feszültségek csökkentése farmakológiai úton, mivel a szerhasználó személy ezeket saját pszichés eszközeivel képtelen enyhíteni.

A szülői dimenziók kevésbé differenciáltak a csoportok között, ám az opiátfüggők csoportjának különállása – a kontrollcsoporttól való eltérés következtében – ebben a dimenzióban is megmutatkozott. Szintén olyan eredményekkel szolgált a kutatás ezen része, melyek megerősítették a korábbi empirikus feltevéseket. Günter Ammon – aki az addiktív betegségeket, így a drogfüggőséget is archaikus énbetegségnek tekinti – felfogása szerint a családban tapasztalható diszfunkciók által hézagossá vált személyiségstruktúra üres helyeit tölti ki a szenvedély. Azok a családindinamikai történések, melyek az anya szükséglet kielégítésére koncentrálnak (pl.: a korai anya-gyermek kapcsolatban szoros függőség mobilizálása, a gyermek megerősítése önállótlanúsága kapcsán, az anya passzívan követelő szimbiotikus szükségleteinek gyermek felé irányulása a párkapcsolati dinamikában) könnyen predisponálhatnak a későbbi szerhasználatra, ám nem feltétlenül jelentenek rizikófaktort a drogfüggőség szempontjából.

A csoportok összehasonlításában végzett többváltozós elemzések kapcsán a szerző bináris, illetve multinomiális logisztikus regressziós elemzési eljárást alkalmazott két lépésben. A kontrollcsoport és a droghasználó csoportok elkülönülésében szerepet játszó dimenziók, majd a három droghasználó csoport differenciálásában dominanciával bíró dimenziók vizsgálata került a kötet ezen részének fókuszába.

Mindezeket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a szerző rendkívül átfogó kutatással ismerteti meg olvasóját. A drog–család–személyiség hármasa, mint a kötet központi fogalmai felkeltik az érdeklődését nem csak a szakembereknek, hanem a könyvespolcok sorai közt nézelődő laikusoknak is.

A szerző egyik következtetése, mely szerint a szülői dimenziók kevésbé dominánsan jelennek meg a személyiség-dimenziókkal szemben, – és amely egybevág az ez irányú szakirodalmi adatokkal – a leendő és már gyakorló szülők számára pillanatnyi megkönnyebbülést hozhat. Ám, ha figyelembe vesszük azt, hogy közvetetten, azaz a gyermek személyiségfejlődésén keresztül mégiscsak kifejtik hatásukat, újra előtérbe kerül a felelősségvállalás terhe. A fenti következtetés fedi Günter Ammon dinamikus pszichiátriájában megfogalmazott elméletét. Ammon a család dinamikai elemeit a személyiségfejlődés legfontosabb tényezőjének tartja, azaz a személyiségfejlődéshez szükséges energiát szerinte nem az intrapszichés térből, hanem a társas helyzetekből nyerjük. Ezt szociális energiának nevezi. Ezzel a tézissel egyetértve, több szerző az énhatárokkal kapcsolatos deficitokról beszél, amikor azt állítják, ebben az esetben az én belső struktúrái válnak védtelenné a káros ingerekkel szemben. Ezek az „én-lyukak” egyben strukturális deficitet is jelentenek. Erről ír Demetrovics Zsolt is, amikor könyvében Khantziant idézi, aki a heroinfogyasztás kapcsán a stresszkeltő helyzetekkel szembeni megküzdésről beszél, egyéb adekvát megoldási stratégiák hiányában.

A pszichoterápia irodalmában az anyaság – majd később az egész család – Janus arcú jelenségként manifesztálódik. Az egekig magasztalás és a démonizálás

végletei között nehéz megtalálni a mérvadó szakmai véleményeket, mint ahogy az overprotektivitás és elhanyagolás leegyszerűsített dimenziói mentén való keresgélés sem eredményezi feltétlenül a gyermek számára az ideális, harmonikus személyiségfejlődéshez való utat. A mentális zavarok közül az alkoholizmus és a drogfogyasztás kiemelten befolyásolja a családi rendszereket. A fent vázolt cirkuláris oksági viszony tehát azt feltételezi, hogy a rendszeralapú feltárás – ahogy ezt Demetrovics Zsolt kutatása is alátámasztja – és beavatkozás adekvátabb módszernek bizonyulhat az egyéni intervenciókkal szemben.

A család mindig is az én és önazonosság entitásaként, reprezentánsaként jelenik meg életünkben, énműködésünk jelentős része kapcsolatban áll a családi funkciókkal. Az emberi viselkedés rendszerszemléletű megközelítésének egyik gondolata, hogy minden család rá jellemző, sajátos interakciós mintázattal rendelkezik, ezért az emberi viselkedés – így tehát a droghasználat is, mint funkcióval bíró viselkedésforma – szerves része az interperszonális kapcsolatok működésének, amelyek csak az interakciós mintázatok feltérképezésén keresztül válnak érthetővé.

A drog-család-személyiség fogalmi hármasa tehát szintén a cirkuláris oksági gondolkodással közelíthető meg a legadekvátabban. Luigi Onnis, aki a pszichiátriai zavarok rendszerszemléletével foglalkozott, a tünetet mindig a család metaforájaként értelmezi, azaz az egész rendszer tulajdonságaként. A családban zajló folyamatok cirkularitása így központi fogalomként artikulálódik abban a térben, ahol a család és az abból építkező, – vagy annak romboló hatásaival szembesülő – szerhasználó személyiség reflektál egymásra.

A Demetrovics Zsolt által végzett kutatás eredményeinek értelmezése alapján bizonyos tényezők konstellációja (pl.: magas szenzoros élménykeresés, kontrolláló anya, autokratikus apa) szükségszerű jellemzője a droghasználó személyeknek, ám a tétel fordítva már nem teljesül. Ezen tényezők együttes megjelenése sem feltételezi tehát egyértelműen a droghasználatot, így mindezek inkább kockázati faktort, nem pedig determináló erőt jelentenek. Ezen következtetés mind a családi dimenziók, mind pedig a személyiségjellemzők tekintetében elmondható, annak ellenére, hogy utóbbiak szorosabb kapcsolatban állnak a szerhasználattal.

A szerző által alkalmazott, csoportokat összehasonlító modellek legfontosabb tapasztalata az opiátfüggő személyek azonosíthatóságának dominanciája, míg a többi három csoport esetében korlátozottan lehetett magyarázóerejű modelleket felállítani. Hasonló jellemzőket produkáló csoportnak a kannabiszhasználók és a stimulánshasználók bizonyultak. A csoportok elkülönülésének tekintetében, a funkciók kapcsán a szerző elsősorban a droghasználók és a drogokat nem használók közötti megbízható differenciálódást azonosította.

A csoportok háttérdinamikájának eltéréseit vizsgálva mindhárom csoportra jellemző módon megjelent az adott kémiai anyag szerepének nyomon követhetősége az egyén belső törekvései és a kielégítésükhöz adott belső erőforrások deficitjeinek viszonylatában.

A szenvedélybetegségek terjedése óriási kihívást jelent makro-, mezo- és mikro-szinten egyaránt. A jelenség kezelésén túl annak megértése kell, hogy elsődleges céljá váljon a különböző tudományok, szakterületek művelői számára. Demetrovics Zsolt kísérlete, mely az én olvasatomban a megértésre irányul, sikerrel járt. Ezért ajánlom a könyvet elsősorban olyan – droghasználó fiatalokkal foglalkozó – szakemberek számára, akik az otthon szimbolikus terében konstituálódó családok eltűnésével az önmagát kereső, öngyógyító kamaszok és fiatal felnőttek számára nyújtanak segítséget. Érdekes olvasmány lehet a kötet laikus érdeklődők, gyakorló szülők számára is, ha leküzdik a kutatómódszertan terén jelentkező hiányosságait.

A kötet számomra legfontosabb üzenete, hogy egy jelenség nem egyes részének vizsgálatával, hanem a részek közötti kapcsolat feltérképezésével – batesoni kifejezéssel élve, az „összekötő szerkezettel” – nyerheti el valódi arcát. A szerző a droghasználat, mint funkcióval bíró viselkedésforma vizsgálata során az azt alkotó részek – jelen kontextusban a drog, család, személyiség – között fennálló kapcsolatokat a kölcsönösségen alapuló interakciók minősége mentén térképezi föl. Demetrovics Zsolt, kutatómunkája során rátalált az összekötő szerkezetre.

Mánda Nikoletta